
Índex

Resum	- 13 -
Resumen	- 15 -
Abstract	- 17 -
Motivació	- 19 -
Treballs realitzats pel doctorand i divulgació de la investigació	- 21
-	
Agraïments	- 25 -
CAPÍTOL 1 INTRODUCCIÓ	- 27 -
CAPÍTOL 2 OBJECTIUS I METODOLOGIA	- 39 -
2.1 Objectius de la tesi doctoral	- 41 -
2.2 Metodologia de la tesi doctoral	- 42 -
CAPÍTOL 3 A PROPÒSIT DE LA LEGISLACIÓ DEL PAISATGE I EL PATRIMONI	- 45 -
3.1 Referències Internacionals	- 47 -
3.1.1 Les Cartes o Recomanacions.....	- 47 -
3.1.2 Els Convenis o Convencions	- 50 -
3.1.2.1 Conveni de Granada, 1985.....	- 50 -
3.1.2.2 Conveni de Florència, 2000.....	- 52 -
3.1.3 Les Directives Comunitàries	- 53 -
3.1.4 UNESCO i el Patrimoni Mundial.....	- 55 -
3.2 Referències Nacionals	- 58 -
3.2.1 Precedents.....	- 58 -
3.2.2 Normes vigents en l'actualitat	- 59 -

3.2.3	La Llei de Patrimoni Històric Espanyol (LPHE, 1985)	- 60 -
3.2.4	Els Plans Nacionals	- 62 -
3.2.4.1	Pla Nacional d'Arquitectura Tradicional	- 63 -
3.2.5	Normes sobre Patrimoni Cultural o Històric de les CCAA	- 65 -
3.3	La situació al País Valencià	- 67 -
3.3.1	Legislació valenciana referent al patrimoni.....	- 67 -
3.3.1.1	Llei 4/1998, del Patrimoni Cultural Valencià i les posteriors modificacions de 2004, 2007 i 2017	- 67 -
3.3.1.2	Decret 62/2011, de 20 de maig, del Consell, pel qual es regula el procediment de declaració i el règim de protecció dels Béns de Rellevància Local. - 69 -	
3.3.1.3	La Llei 9/2017, última llei valenciana sobre patrimoni	- 70 -
3.3.2	Legislació valenciana referent al paisatge.....	- 71 -
3.3.2.1	Guia Metodològica d'Estudi del Paisatge.....	- 73 -
3.3.3	Una normativa mixta: la Llei 5/2014 d'Ordenació del Territori, Urbanisme i Paisatge de la Comunitat Valenciana (LOTUP).....	- 77 -
3.4	Consideracions finals del capítol.....	- 78 -
3.4.1	Consideracions a particulars	- 78 -
3.4.2	Consideracions generals	- 85 -
CAPÍTOL 4	EL CAS D'ESTUDI: ELS CAMINS A	
PENYAGOLOSA	.....	- 87 -
4.1	Penyagolosa, la creació d'una imatge	- 89 -
4.2	Aproximació a la natura	- 96 -
4.3	Aproximació històrica.....	- 103 -
4.4	Dos trets simbòlics: les rogatives i la vida a la muntanya-	111
-		
4.4.1	Les rogatives a Sant Joan de Penyagolosa	- 111 -
4.4.1.1	Les rogatives que ja no es celebren	- 112 -
4.4.1.2	Les rogatives que encara es mantenen.....	- 113 -
4.4.1.3	Altres rogatives de la zona	- 118 -

4.4.2	La vida a la muntanya: costums, patrimoni etnològic i immaterial ...	- 120 -
4.4.2.1	El cicle agrari dels cereals	- 121 -
4.4.2.2	El cicle agrari de fruites i hortalisses.....	- 125 -
4.4.2.3	La ramaderia.....	- 127 -
4.4.2.4	Tasques domèstiques	- 129 -
4.4.2.5	Utilització del bosc i la muntanya amb finalitats econòmiques	- 131 -
4.4.2.6	La indústria tradicional a l'àrea del Penyagolosa	- 136 -
4.4.2.7	La fabricació de tèxtils: la llana	- 140 -
4.4.2.8	Manufactures masoveres: la canya.....	- 140 -
4.4.2.9	Altres especialitats del masover	- 142 -
4.5	Arquitectura dispersa	- 143 -
4.5.1	Arquitectura hidràulica	- 143 -
4.5.1.1	Pous.....	- 143 -
4.5.1.2	Abeuradors	- 144 -
4.5.1.3	Basses d'abeurar	- 144 -
4.5.1.4	Molins	- 145 -
4.5.1.5	Sènies	- 149 -
4.5.1.6	Neveres.....	- 150 -
4.5.1.7	Ventisquers	- 152 -
4.5.2	Arquitectura civil	- 152 -
4.5.2.1	Masos	- 152 -
4.5.2.2	Cups de vi.....	- 156 -
4.5.2.3	Ponts	- 158 -
4.5.3	Arquitectura defensiva	- 159 -
4.5.3.1	Fortificacions	- 159 -
4.5.3.2	Torres	- 161 -
4.5.4	Arquitectura religiosa.....	- 162 -
4.5.4.1	Ermites.....	- 162 -
4.5.5	La pedra en sec	- 163 -
4.5.6	Camins i itineraris	- 167 -
4.5.6.1	Els camins pavimentats	- 170 -
4.6	Arquitectura compacta.....	- 171 -
4.6.1	Entorn i volums	- 171 -
4.6.2	Dos exemples d'evolució urbana dels pobles del Penyagolosa	- 174 -
4.6.2.1	El cas de Culla.....	- 174 -

4.6.2.2	El cas de les Useres	- 179 -
4.6.3	Tipologies constructives.....	- 181 -
4.6.3.1	Fonts i llavadors	- 181 -
4.6.3.2	Fortificacions.....	- 182 -
4.6.3.3	Esglésies.....	- 183 -
4.6.3.4	Arquitectura industrial	- 184 -
4.6.3.5	Residencial	- 186 -
4.7	Penyagolosa en l'actualitat	- 189 -
4.7.1	La població i la seua disminució.....	- 190 -
4.7.2	La economia de Penyagolosa	- 192 -
4.7.3	Punts de partida pel que fa al patrimoni cultural.....	- 194 -
4.7.4	Els itineraris en l'actualitat	- 198 -
4.7.4.1	De les Useres a Xodos	- 199 -
4.7.4.2	D'Atzeneta a Xodos	- 199 -
4.7.4.3	De Xodos a Sant Joan	- 200 -
4.7.4.4	De Culla a la font de l'Alforí.....	- 200 -
4.7.4.5	De Vistabella a Sant Joan de Penyagolosa.....	- 201 -
4.7.4.6	De Llucena fins la Banyadera	- 201 -
4.7.4.7	El cas de Castillo i Ludiente.....	- 202 -
4.7.4.8	El barranc de la Pregunta: de la Banyadera a Sant Joan.....	- 202 -
4.7.4.9	De Villahermosa a Sant Joan.....	- 205 -
4.7.4.10	De Puertomingalvo a Sant Joan	- 205 -
4.7.5	Monuments i proteccions	- 206 -
4.7.5.1	Parc Natural de Penyagolosa	- 206 -
4.7.5.2	BIC i BRL	- 208 -
4.7.5.3	Patrimoni Mundial.....	- 209 -
4.8	Consideracions finals del capítol.....	- 211 -

CAPÍTOL 5 ANÀLISI METODOLÒGIC D'ELEMENTS CONSTRUCTIUS I PAISATGÍSTICS _____ - 217 -

5.1	Aspectes teòrics de l'anàlisi d'elements.....	- 219 -
5.1.1	La diversitat de metodologies.....	- 219 -
5.1.2	L'escala del paisatge.....	- 224 -
5.1.3	Anàlisi de valors	- 226 -

5.1.3.1	Hipòtesi 1: pics i zones altes	- 227 -
5.1.3.2	Hipòtesi 2: zones planes	- 227 -
5.1.3.3	Hipòtesi 3: els barrancs.....	- 228 -
5.2	Aspectes pràctics de l'anàlisi d'elements	- 229 -
5.2.1	Metodologies utilitzades en l'estudi	- 229 -
5.2.1.1	Treball de camp	- 229 -
5.2.1.2	Treball al despatx	- 234 -
5.2.2	Catalogació i inventaris dels Camins a Penyagolosa	- 237 -
5.2.2.1	Arquitectura dispersa.....	- 239 -
5.2.2.2	Trams d'itinerari pavimentats	- 240 -
5.2.2.3	Paisatge arquitectònic compacte	- 241 -
5.2.3	Anàlisi territorial mitjançant GIS.....	- 242 -
5.2.3.1	Hipòtesi 1: pics i zones altes	- 247 -
5.2.3.2	Hipòtesi 2: zones planes	- 249 -
5.2.3.3	Hipòtesi 3: els barrancs.....	- 250 -
5.3	Consideracions finals del capítol.....	- 254 -
5.3.1	Els catàlegs.....	- 254 -
5.3.2	Les metodologies	- 256 -
CAPÍTOL 6 PARTICIPACIÓ CIUTADANA: ANÀLISI DE		
CONCEPTES, PROCESSOS I PROBLEMÀTIQUES _____		- 261 -
6.1	Aproximació conceptual inicial	- 263 -
6.2	Participació veïnal.....	- 272 -
6.3	Percepció conceptual en el cas pràctic.....	- 277 -
6.3.1	Percepció d'integritat i autenticitat	- 277 -
6.3.2	Identitat	- 279 -
6.3.3	Percepció dels valors del paisatge	- 280 -
6.4	Connotacions dels entorns sostenibles.....	- 281 -
6.4.1	L'empremta humana en l'actualitat: el turisme.....	- 282 -
6.4.2	Visualització dels paisatges	- 284 -
6.4.3	Els atributs visibles i invisibles	- 285 -

6.4.4	Comparativa de valors	- 287 -
6.5	El futur dels paratges patrimonials: la patrimonialització d'espais	- 295 -
6.5.1	Qüestions anteriors a la patrimonialització	- 295 -
6.5.2	Com s'hauria d'abordar la patrimonialització?	- 297 -
6.6	Consideracions finals del capítol.....	- 300 -
CAPÍTOL 7	MARC PER A LA CONSERVACIÓ I SOSTENIBILITAT DELS PAISATGES VERNACLES _____	- 305 -
7.1	Començar amb algunes premisses	- 307 -
7.2	Per un projecte integral de paisatge	- 310 -
7.3	Propostes per a generar un marc per a la conservació i sostenibilitat dels paisatges vernacles mediterranis	- 313 -
7.3.1	Disposicions per a l'àmbit geogràfic de Penyagolosa	- 313 -
7.3.1.1	Disposicions estratègiques	- 313 -
7.3.1.2	Disposicions reguladores.....	- 315 -
7.3.1.3	Disposicions executives	- 315 -
7.3.1.4	Prioritats per a la intervenció a nivell ambiental	- 316 -
7.3.1.5	Disposicions estratègiques particulars per a la conservació d'hàbitats	- 317 -
7.3.1.6	Disposicions executives particulars per a la conservació d'hàbitats ..	- 318 -
7.3.1.7	Diagnòstic de l'estat de conservació.....	- 318 -
7.3.1.8	Disposicions estratègiques particulars per a la conservació d'elements etnogràfic-arquitectònics.....	- 326 -
7.3.1.9	Mesures de gestió a nivell social.....	- 327 -
7.3.1.10	Metodologia del seguiment i avaluació.....	- 328 -
7.4	Primeres impressions del Marc aplicat a l'àrea d'estudi-	329
-		
7.4.1	Cartografia de les Àrees d'Espècial Atenció.....	- 329 -
7.4.1.1	Les zones prioritàries	- 329 -

7.4.1.2	Diagnòstic de l'estat de conservació	- 332 -
7.4.2	Primeres disposicions aplicades a l'àrea d'estudi	- 336 -
7.5	Consideracions finals del capítol.....	- 341 -
 CAPÍTOL 8 CONCLUSIONS GENERALS I FUTURES		
INVESTIGACIONS _____		- 346 -
8.1	Conclusions generals a la tesi doctoral.....	- 348 -
8.2	Futures línies d'investigació.....	- 351 -
REFERÈNCIES _____		- 354 -
Referències bibliogràfiques.....		- 356 -
Índex de figures i taules		- 382 -
 ANNEXOS- 392 -		
ANNEX I: Plànols de l'àrea d'estudi.....		- 394 -
ANNEX II: Catalogació d'elements arquitectònics-etnogràfics-		402
-		
ANNEX III: Catalogació d'empedrats		- 463 -
ANNEX IV: Material relacionat amb les reunions participatives. ...		-
478 -		